

МЕДИЙНОТО МЪЛЧАНИЕ

проф. дфн Калина Лукова
Бургаски свободен университет

THE MEDIA SILENCE

Prof. D. Sc. Kalina Lukova
Burgas Free University

РЕЗЮМЕ: В статията се изследва културно-историческият, философският и медийният дискурс на мълчанието. Анализират се и се типологизират актуалните употреби на медийното мълчание в конкретни ситуации.

Ключови думи: *медийно мълчание, употреби, стратегии*

ABSTRACT: The cultural-historical, philosophical and media discourses of silence are studied in the article. Analyzed and typologized are the present-day uses of media silence in actual situations – strategies, comments, effect.

Key words: *media silence, uses, strategies*

Теориите за мълчанието се включват в огромен исторически контекст и се свързват с автори като Дионисий Ареопагит, Майстер Екхарт, Якоб Бьоме, Шопенхауер, Ницше, Морис Метерлинк, Ж. Батай, М. Бланшо, С. Зонтаг, А. Арто, Ж. Дерида, Ж. Делюз, Емили Нойман и др.

Според Сюзън Зонтаг мълчанието е най-далечното разширение на нежеланието за комуникация, колебание относно осъществяването на контакт с публиката. Посочвайки различни употреби на мълчанието, тя акцентира върху способността му да „поддържа нещата „отворени“...да украси или помогне на речта да достигне своята максимална цялост или сериозност. (Зонтаг, 2008: електронна публикация.)

В актуалното си изследване „Естетика на мълчанието“ С. Зонтаг обръща внимание на много важна тенденция, която се проявява в „модерното масово общество“ – девалвацията на езика – заради неограничената „технологическа репродукция“ и почти универсалното разсейване както на печатното слово, така и на речта и образите (от „новини“ до „предмети на изкуството“), както и изражданията на обществения език в областите на политиката, рекламата и развлечението. Езикът е понижен до статуса на събитие“. (Зонтаг, 2008: електронен вариант)

За темата на изследването ни е особено важно наблюдението на С. Зонтаг, че „езикът може да бъде употребен, за да контролира езика, да изрази безмълвие“. Тя отбелязва два стила на мълчанието – шумен и тих. Шумният стил е

стилът на отрицателното мълчание, което транслингвистично предсказва края; тихото мълчание показва загриженост и съдържаност.

Модерните теоретизации на мълчанието имат специфични проекции в медийните употреби на мълчанието, които ще се опитаме да проблематизираме.

Най-често медийното мълчание е тематично предопределено. Пренебрежението и отхвърлянето на важни обществени теми за сметка на маловажни и сензационни е толкова красноречиво, че вече три години Институтът за модерна политика (ИМП) с подкрепата на Фондация за свободата „Фридрих Науман“ изследва този проблем. Той безспорно е свързан с медийната свобода и класирането на България до стотното място в класацията на „Репортери без граници“.

Експертният анализ е на базата на анкета сред стотина медийни експерти, журналисти, издатели и представители на неправителствени организации. За 2013 г. от 100 номинирани теми се селектират 13 по критерия „степен на нарушаване на обществения интерес“. Те не се отразяват или се представят чрез недостатъчна информация.

Трайна тенденция е да се мълчи за: контрола над банковия сектор; „клепто-банкирането“, т.е. неправомерното повишаване на лихвите от страна на банките за отпуснати кредити по вече сключени договори. Некоректните банки дори не се споменават от медиите, а медийният експерт Иво Инджов посочва следните две причини за това: „Едната е свързана със страха от рестриктивния закон за кредитните институции, който предвижда драконовски глоби за нарушаване на банковата репутация. Другата причина се корени във факта, че банките заедно с мобилните оператори остават най-големите рекламодатели в медиите“. (Цеков, 2014: електронна публикация). По този начин се обяснява и премълчаването на незаконните практики на мобилните оператори да събират дългове.

Темата за контрола над банките е пренебрегвана до разразяването на скандала с КТБ. Сред медийните теми табу са проблемите на журналистическата етика, както и манипулациите в системата за „случайно“ разпределение на делата в съдилищата.

Според Иво Инджев непрофесионализмът и грубото потъпкване на етичните норми поставят много въпроси: „В какви случаи е резонно да се представя насилие в медиите и с какви мотиви се прави това? Докъде се простира свободата на медиите и къде се къса връзката между професионализма и журналистическата етика? Какви послания отправят медиите с подобни снимки? Не се ли фокусира медийният интерес в по-голяма степен върху насилника, отколкото върху жертвата?“ (Цеков, 2014: електронна публикация).

Типичен пример за неспазване на журналистическата етика е отразяванията на самозапалванията в България през периода 2013-2015. Психолозите решително осъждат героизирането им и призовават за **медийно мълчание** по темата с цел пресичане на евентуална вълна от самозапалвания като резултат от психическо нарушение. В случая медийното мълчание е необходимо.

В статията си „Медийният филтър в България“ А. Ненкова също се спира на табутата в българския печат чрез анализа на Иво Инджев, ръководител на

проекта на Института за модерна политика и Фондация за свободата „Фридрих Науман“. Думите му „В средата на 90-те години дежурната фраза беше: „Все още нямаме икономическа и политическа свобода, но имаме медийна свобода. Вече нямаме и това“ са основа на представения анализ. В него се отбелязват свръхпредставените теми в българската преса: Бойко Борисов, мобифоните и потребителските теми са в Топ 3. За тяхна сметка отсъстват или са маргинализирани около 20 „филтрирани“ теми в 10 водещи издания според експертите. Сред тях е темата за европарите, усвоени от България; кадруването в съдебната система, партийното финансиране, проблемите на ромите отвъд „случая Катунница“, битовата престъпност и ненаправеното от държавата за ромския етнос; „гнилите ябълки“ в банковата система, оповестени в публикация на WikiLeaks; бизнесът на Цветелина Бориславова и дейността ѝ в неправителствения сектор; съмненията за тъмно минало на премиера Бойко Борисов, породени от публикации в Уикилийкс, bivol.bg (Ненкова, 2012, електронна публикация)

Липсва медийно отразяване и на проблемите за препоръките на парламентарната подкомисия за специалните разузнавателни средства (СРС) след „Тановгейт“; за работата на Лукойл с отнет лиценз (привидната борба на правителството с големите данъчни нарушители); позицията на България по фискалния пакт на ЕС и категоричната позиция по бежанската криза.

Според Емилия Милчева темите, свързани с Европейския съюз, продължават да бъдат чужди за повечето и по-големи български медии, които ги пречупват през две гледни точки – „спряха ни парите“ и „Брюксел ни дърпа ушите/кастри/хока“ за правосъдието, сигурността, Шенген и прочее. В страна, член на Общността от 7 години, да оприличаваш Брюксел единствено на добро/лошо „ченге“, е повърхностно, непрофесионално и наистина кара България да изглежда като някакъв заден двор, от чийто ъгъл надзъртат любопитни неумити физиономии“. (Милчева, 2014: електронна публикация)

Причините за медийното мълчание се дължат на автоцензура, цензура и журналистически непрофесионализъм според експертното мнение на И. Инджов. Натискът на работодателите и страхът на журналистите да пишат по важни обществени въпроси превръщат медиите в обикновени търговски предприятия.

Съвсем логично И. Инджев свързва медийното мълчание с медийната свобода „Проблеми за медийната свобода продължават да създават неизяснената собственост и зависимостите на редица частните медии. Но има и малки смели сайтове, като „Е-вестник“ и „Бивол“, които неуморно пишат по неудобните и отбягвани теми“.

В резултат на медийните отсъствия обществото не се информира за изключително важни теми от „дневния ред“. Срещу това експертите предлагат модерно законодателство; медийна саморегулация; граждански контрол върху медиите. Това ще доведе до създаване на „експертна контрапубличност“, която да държи будно гражданското общество. (Ненкова, 2012, електронна публикация)

Тазгодишното изследване за свободата на медиите по света World Press Freedom Index поставя България на 106-то място сред 180 държави, докато през

2006-та година страната е заемала 35-то място. В интервю на Н. Цеков с доц. Георги Лозанов, председателят на Съвета за електронни медии споделя: „Обществото като че ли загуби интерес към медиите и престана да ги разглежда като част от своя дневен ред. То сякаш реши, че всичко в България ще си дойде на мястото след влизането в Европейския съюз. Всъщност истинската битка в страната сега е между налаганите от корпорациите интереси и съпротивата на гражданите срещу тях. Наблюдаваме политически и екологически протести, но не и протести срещу медийния монопол. Тази апатия поставя въпроса доколко потребителите на българските медии са и граждани. За съжаление, масовата аудитория все по-малко се интересува от медийните формати, които имат граждански адрес и носят послания до гражданите. Нейният интерес в голяма степен е завладян от развлекателни, сантиментални и воайорски предавания и четива. За мен замитането под килима на функциите на медиите да информират и критикуват е най-голямата цензура в България“ (Цеков, 2015: електронна публикация).

Според медийния експерт липсват вътрешни дискусии за журналистическата свобода и за нейните граници и това заменя цензурата с автоцензура във всички български медии. Тя се ражда от страха на журналистите да не изгубят работата си: „Застрашените от безработица често стават по-усърдни цензори на своите материали, отколкото началниците им“. Важна е неговата позиция, че продукцията на базираните в интернет медии трябва да е подложена на медийна регулация.

В контекста на разглежданата проблематика ще включим и изключително интересния анализ на Паулина Паунова „Дезинформация, лъжи и разделение“ (Паунова, 2015: електронна публикация.) Тя характеризира медийната реалност в България през 2014 г. с „икономически и политически натиск, дезинформация, ползването на издания за откровено разчистване на сметки с опоненти и безпрецедентно разделение сред самите журналисти и без надежда за качествена информация без корпоративно или политическо замърсяване“.

Съотносимо спрямо темата за медийното мълчание и понятието „редактирана реалност“, което П.Паунова проблематизира и дава фрапантни примери: „И ако само преди две години една медийна група си позволяваше да редактира реалността (емблематичен е случаят с германския посланик Матиас Хьопфнер, чието интервю за вестник „Монитор“ бе отпечатано манипулирано), към настоящия момент „редакторите“ дори не си правят труда да мислят как да представят дадена информация угодно за собствениците им. Тя или просто не съществува, или е заменена не с полуистина, а с откровена лъжа.

Фрапантен пример е отношението на същата медийна група към случая КТБ, който за тях не съществуваше в годините назад. (Или съществуваше, но като крупен рекламодател). Към момента изданията, свързани с Пеевски, не просто са взели на въоръжение случая с фалиралата банка, а публикуват приурки с претенцията за разследване на „кражбата от джоба на българина“.

Този модел на медиите бухалки се използва и от регионалните медии, в които над 90% твърдят, че не биха могли да разобличават местната власт дори с

факти, тъй като обявите на областната и общинската администрация съставляват около 1/3 от приходите на медията, а понякога и 1/2. (по изследване за „Харта 2013“, цитирано от П.Паунова)

Авторката използва термина „журналистически фаст-фууд“, за да характеризира същността на журналистическата работа на голяма част от медиите в България. Тя също определя връзката медии – власт като основна причина на тези процеси, защото не се изсветлява медийната собственост и нейната концентрация.

Медийното мълчание води до появата на алтернативни източници на информация и коментари като сайтът „Не! Новините“ на Самуил Петканов, студент по журналистика. Това са пародийните новини, които показват уникална гледна точка към събитията, например: „Електоратът не се изплаши от нови избори, даже иска по още 30 лева.“ (<http://www.dw.com/bg/новини-в-кавички-и-диез/a-18002006>)

Медийното мълчание ражда и обществено мълчание. Както пише Емили Нойман, „медиите (най-вече електронните) обикновено представят само две гледни точки по даден въпрос – с това те игнорират останалите. Проблемът се връща при медиите отново, тъй като без тяхна помощ не може да бъде огласено някакво противоположно мнение. Социалният диалог не се осъществява, а плурализъмът се превръща в желано, но неизпълнено намерение“ (Нойман, 2009: електронен вариант).

Медиите имат власт не само да информират, но и да пропускат, да скриват и да мълчат – селективно или напълно. Обществото не трябва да го дублира, а да бъде негов коректив. „Защото, когато отвратените мълчат, отвратителните надделяват“. (Добромирова, 2015: електронна публикация.)

Литература:

1. Dobromirova, Ivet, Kogato otvratenite malchat, otvratitelnite naddelyavat, <http://pr-o-pr.com/blog/?p=1489>, 11.08.2015.
2. Zontag, S. Estetika na malchaniето II, <http://www.librev.com/index.php/arts-theory-publisher/415-ii>, 23.XI.2008.
3. Milcheva, E. Koy ubi ganrovete? Mediynata godina v 365 dumi. <http://www.aej-bulgaria.org/bul/p.php?post=4963>.
4. Nenkova, A., Mediyniyat filter v Balgariya. <http://www.dw.com/bg/медийният-филтър-в-българия/a>, 03.2012.
5. Noyman, E., Spiralata na malchaniето. http://media-bg.blogspot.bg/2009/02/blog-post_18.html, 2009.
6. Tsekov, N., Koga malchat mediate?, 13.12.2014
7. <http://www.dw.com/bg/%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%B0>
8. Tsekov, N., Golyamoto mediyno zatavane. <http://www.dw.com/bg/голямото-медийно-затъване/a-18743002>, 26.09.2015.
9. Paunova, P., Deformatsiya, lagi I razdelenie, <http://www.dw.com/bg/дезинформация-лъжи-и-разделение/a-1816746>, 04.01.2015.
10. <http://www.dw.com/bg/новини-в-кавички-и-диез/a-18002006>.